

Könyvszemle

Láng Benedek:

Mágia a középkorban

A humaniorák egyes területei hazánkban még mindig generációs módszertani lemaradásban vannak. Igaz ez a tudománytörténet-írásra is, már ha beszélhetünk erről a szakmáról Magyarországon, ahol a terület csak részben intézményesült és professzionalizálódott. Külön örvendetes tehát, ha megjelenik egy modern szemléletű munka ilyen területen, hát még ha izgalmas, a nagyobb nyilvánosság számára is közérthető formában.

Furcsának tűnhet, ha egy ilyen laudáció nem a 19–20. század, de még csak nem is a tudományos forradalom időszakának tudományát, hanem a középkort vizsgáló kötetet illet, amely nem az asztronómia vagy optika területét (hiszen mai értelemben vett fizika ekkor még nem is volt), hanem a mágikus tudományokat mutatja be. Rögtön felmerül a kérdés: hogyan lehet tudománynak tartani olyan, ma tipikusan áltudományosnak tartott területet, mint a jövendőmondás (divináció, nekromancia), a talizmánmágia vagy a démonok idézése. A válasz egyszerű: a középkor tudósai – amennyiben van értelme ennek a kategóriának –, vagyis azok az írástudók, akik a bolygók mozgását, a fény természetét, a zenei harmóniák matematikai szabályszerűségét próbálták megérteni, ugyanolyan lelkesen és komolyan másolták az ilyen témájú kéziratokat, mint a mágikus tudományok szövegeit, gyakran ugyanazokba a könyvekbe.

Ráadásul, ahogy a kötet első fejezete is tárgyalja, egyes szerzők bizonyos mágikus tudományokat (elsősorban a nekromanciát) a későbbi egyetemi tananyagot adó szabad művészetek közé is felvették volna. Így hát nemcsak ugyanaz a réteg foglalkozott a mágiával és az ókorból áthagyományozódott tudományokkal, hanem a világ rendszerezett megismerésének ugyanúgy részét képezték a korban a (tanult) mágia különböző területei, mint a gyógynövények és mechanikus szerkezetek tanulmányozása vagy a matematizált természettudomány.

A kötet jelentős részét a mágia különböző területeinek bemutatása teszi ki. Láng Benedek az általa ismertetett és megindokolt négyes felosztást a természetes mágiával kezdi, amely kategóriában ugyan találunk különböző, az orvostudományhoz, asztrológiához vagy alkímiához sorolható elemeket, ám közös bennük, hogy *természetes* kapcsolatokat próbálnak feltárni. Vagyis a mágikus célok eléréséhez a mágus nem próbál kapcsolatba lépni a démonokkal, hanem a természetben megtalálható (mai szemmel nézve legtöbbször feltételezett) kapcsolatokra épít. Ugyan könnyű több száz év tudományos kutatása után megmosolyogni a korabeli természetképet – mely szerint lehetséges tehenekből méheket csinálni és fordítva, a kételtűek és hüllők fogyasztása pedig majd minden betegséget meggyógyít –, a mai tudományos világképünk is terhelt a faktoidoktól, és az empirikus kutatásokat végzők tudják, milyen nehéz a mindenkori elfogadott természetképből

kilépni. Ha azonban az első megütközésünket leküzdjük, belátható, hogy a haditechnikai, orvostudományi fejlődéshez jól köthető a természetes mágia egy-egy része, sőt, a 16–17. században egyre több olyan elemet tartalmaznak ezek a könyvek, amelyeket igen könnyű a modern tudomány előtörténetéhez sorolni.

A következő fejezetben Láng a talán leginkább szakterületének számító talizmánmágiát vizsgálja, amely valahol félúton található a természetes mágia általában elfogadott és a démonokkal kokettáló rituális mágia gyakran üldözött és titkolt területei között. A talizmánokkal, az ezekben vésett mágikus négyesögekkel, a megidézett bolygószellemekkel és ritualizáltan kimondandó szellemnevekkel a természet és a természetfeletti erők aktualizálása a cél, amellyel a mágus városokat vehet be, kiűzhet onnan személyeket vagy skorpiókat, esetleg védekezhet a tolvajok ellen.

Ezt a divinációval foglalkozó fejezet követi, amely a tenyérről, a geomancián és névmágián keresztül a kristály- és tükörmágiáig vizsgálja a jóvendőmondási technikákat. Erre a fejezetre is jellemző az elegancia, ahogy Láng az elméleti fejtegetéseket, a korszakot és területet bemutató ismertetéseit izgalmas és részletesen bemutatott esettanulmányok köré szervezi. Ráadásul ezen esettanulmányok főként saját kutatásainak eredményeit mutatják (amelyekkel nemsokára egy amerikai kiadó jóvoltából részletesebben is megismerkedhetnek a terület iránt komolyabban érdeklődők), és nagy részüik a „helyi”, vagyis Közép-Kelet-Európai régióhoz kapcsolódik.

A negyedik terület a rituális mágia. Az ennek bemutatása során vizsgált *experimentumok* közösek abban, hogy a mágus démonok segítségével – akik lehetnek bukott és gonosz keresztény angyalok vagy akár jóindulatú görög-római „daimonok” – kívánja elérni

gyakran nagyon is evilági céljait. A tiltott és üldözött terület, ahol sokszor magukat a kéziratokat is mágikusnak tartották (és nem ritkán emiatt meg is semmisítették), zárja a tematikus ismertetést.

A kötet záró fejezetei a tanult mágiával foglalkozó értelmiségiek kapcsán a terület társadalmi beágyazottságát vizsgálja, és azt, hogy ezek a területek hogyan kapcsolódhattak meglepően szorosan a keresztény középkor egyéb intellektuális hagyományaihoz. (És amely közegebből a reneszánsz főállású mágusfigurája alakult ki, aminek nem kis szerepe volt a 17. század során a mágia és születő modern tudomány szétválásában.) Ezek a fejezetek módszertani adalékokat szolgáltatnak a főszöveghez, vizsgálják a szinte kizárólag férfiak által művelt terület kapcsolatát a női nemhez, és olyan kérdésekre próbálnak választ adni, mint hogy hittek-e a mágikus szövegek másolói, gyűjtői, olvasói a szövegekben – és ha igen, miért. Az epilógus már a középkortól eltávolodva a mágia történetének reneszánsz fejleményeit tekinti át röviden, és az ezt követő utószó a tanult mágia kutatásának mai helyzetét mutatja be. Öröndetes ez a módszertani tudatosság, amely nélkül könnyen válik a mágia vizsgálata legalábbis gyanús, ha nem vészesen dilettáns tevékenységgé. A szépen gondozott kötetben kevés a hiba – de például a 84. oldalon a helyes lapockacsonton kívül a skapulamancia – hibásan – kulcsfontosságúként is szerepel –, és néhány apró redundanciától eltekintve nagyon élvezetesen, olvasmányosan, de szakmai kompromisszumok nélkül vezeti be az olvasót a középkori mágia izgalmas világába. (Láng Benedek. *Mágia a középkorban*. Bp., Typotex, 2007, 164. p.)

Zemplén Gábor

tudományfilozófus,

BME Filozófia és Tudománytörténet Tanszék